

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ

Анотація. В статті проаналізовано поняття професійної кар'єри, визначені основні компоненти готовності майбутніх фахівців до успішної реалізації професійної кар'єри. Досліджено вплив кар'єрних очікувань на втілення кар'єрних планів, виявлено основні труднощі професійного становлення майбутніх фахівців. Обґрунтовано критерії оцінювання характерологічної цілісності особистості, що є складовою професійної придатності і визначаються за допомогою комплексу методик діагностування відповідно до типової класифікації психологічних властивостей майбутніх фахівців. Визначені педагогічні умови, які необхідні створювати для формування готовності майбутніх фахівців до успішної реалізації професійної кар'єри.

Ключові слова: професійна кар'єра, готовності майбутніх фахівців до успішної реалізації професійної кар'єри, психологічна готовність, теоретична готовність, практична готовність, кар'єрні очікування.

Аннотация. В статье проанализировано понятие профессиональной карьеры, определены основные компоненты готовности будущих специалистов к успешной реализации профессиональной карьеры. Исследовано влияние карьерных ожиданий на воплощение карьерных планов, определены основные трудности профессионального становления будущих специалистов. Обоснованы критерии оценивания характерологической целостности личности, что есть составляющей профессиональной пригодности и определяются с помощью комплекса методик диагностики в зависимости от типовой классификации психологических особенностей будущих специалистов. Определены педагогические условия, которые необходимо создавать для формирования готовности будущих специалистов к успешной реализации профессиональной карьеры.

Ключевые слова: профессиональная карьера, готовность будущих специалистов к успешной реализации профессиональной карьеры, психологическая готовность, теоретическая готовность, практическая готовность, карьерные ожидания.

Summary: The concept of professional career is analyzed in the article, the basic components of readiness of future specialists are certain to successful realization of professional career. Influence of quarry expectations is investigational on embodiment of quarry plans, basic difficulties of the professional becoming of future specialists are certain. The criteria of evaluation of

integrity of personality are reasonable, that is determined by means of complex of methodologies of diagnostics of professional fitness, depending on model classification of psychological features of future specialists. Pedagogical terms that must be created for forming of readiness of future specialists to successful realization of professional career are certain.

Keywords: professional career, readiness of future specialists to successful realization of professional career, psychological readiness, theoretical readiness, practical readiness, quarry expectations.

Сучасні вимоги до рівня якості професійної підготовки майбутніх фахівців, які пов'язані зі змінами в світовій економіці, соціально-економічному стані країни, суспільній свідомості зумовлюють вивчення проблеми самореалізації особистості і зокрема аспектів успішної реалізації професійної кар'єри. Однією з основних умов успішної кар'єри є правильний вибір професії, який багато в чому визначає долю людини. Вибір професії зумовлюється багатьма факторами, наприклад: власними побажаннями, психологічними особливостями розвитку, інтелектуальними можливостями, потребами ринку праці тощо. Крім того, вважають, що вибір професії є вираження особистості і зводиться до пошуку найбільш відповідного для себе оточення, тобто професійної групи. Поняття професійної кар'єри пов'язано з усвідомленою позицією і поведінкою людини в галузі трудової діяльності, що визначається посадовим або професійним зростанням. За класифікацією, діючі моделі кар'єри поділяються на динамічні (пов'язані зі зміною робочих місць) і статичні (здійснюється в одному місці, на одній посаді шляхом професійного зростання). Відповідно, розвиток професійної кар'єри відбувається або вертикально, що визначає посадове просування по щаблях ієрархічної градації, або горизонтально – у межах одного рівня, але зі зміною виду занять, а часом і професії.

Проблема формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності висвітлено в працях Є. Климова [4], М. Корольчука [5], Н. Максимчук [6], С. Тарасової [8]. Вчені зазначають, що поняття готовності представляє стійку, багатомірну, багатокомпонентну характеристику особистості, складовими якої є мотиваційний, когнітивний і діяльнісний

компоненти. Відповідність особистісних якостей людини вимогам професії досліджували О. Бодалев [1], К. Гуревич [2], Э. Зеер [3], А. Маркова [7]. Аналіз досліджень свідчить, що цілісне вивчення індивідуальних особливостей загального розвитку особистості, виявлення її професійної спрямованості, ціннісних орієнтацій, мотивів, характеру, темпераменту, потреб, інтересів є необхідним при формуванні готовності майбутніх фахівців до реалізації професійної кар'єри.

Реалізація професійної кар'єри проходить в послідовних життєвих етапах і тому молодий людині необхідно навчитися адекватно розподіляти свої сили на весь період кар'єри, вміти прогнозувати можливі підйоми і спади у цьому процесі. Формування готовності учнівської молоді до успішної реалізації професійної кар'єри постає як одна з найважливіших проблем професійної педагогіки.

Метою статті є обґрунтування впливу особистісних і психологічних факторів на формування готовності майбутніх фахівців до успішної реалізації професійної кар'єри, які сприяють ціннісному ставленні та творчому оволодінню професією.

Загалом вважають, що поняття “кар'єра” визнається як цінність, що займає важливе місце в житті людини; поняття “професія” – як можливість самореалізації і самоствердження для людини; поняття “робота” розуміється як прикра необхідність заробляти, що не пов'язується з реалізацією професійної кар'єри. Аналіз досліджень свідчить, що в цілому молодь визначає кар'єру, в першу чергу, як засіб поліпшення матеріального становища та можливість для самореалізації. Разом із цим, у судженнях майбутніх фахівців визначення цінності та значення кар'єри особисто для себе є не досить конкретизованим і викликає проблематичність у плануванні кар'єри за своєю професією. Але відзначається досить високий рівень розуміння щодо засобів реалізації професійної кар'єри. Зокрема, головним чинником реалізації кар'єри молодь визначає особистісні якості фахівця, творчу активність і відповідальність за свої дії.

Діагностування сукупності психічних й психофізіологічних особливостей майбутнього фахівця, які важливі для досягнення суспільно прийнятної ефективності в тій чи іншій професійній діяльності, визначення його професійної придатності є важливою складовою у прогнозуванні можливості успішної реалізації професійної кар'єри. Професійна придатність визначається анатоμο-фізіологічними особливостями особистості (фізичний розвиток, психомоторні й сенсорні властивості, особливості нервової системи); професійною обдарованістю (інтелектуальні здібності, професійно-важливі якості, специфічні здібності); професійною спрямованістю (інтереси, мотиви, потреби й нахили); характерологічною цілісністю й професійною визначеністю (здатність до самовдосконалення, професійна ідентифікація, готовність до професійної діяльності, становлення образу “Я–професіонал”).

Характерологічна цілісність особистості уможливорює оцінювання особистісних та професійних якостей, які необхідні для самостійного вдосконалення професійних знань й умінь, сприяють досягненню продуктивності життєдіяльності і є умовою успішної реалізації професійної кар'єри. Критерії оцінювання характерологічної цілісності пов'язані з компетентністю свідомої побудови професійного життя, розв'язання проблем власного саморозвитку, самовизначення; набуття навичок саморегулювання почуттів; наявності певних адаптаційних навичок, розвиненістю когнітивної, комунікативної та емоційно-вольової сфери; здатністю до оптимістичного сприйняття життя та орієнтації на успіх; розвиненістю механізмів регуляції рольової поведінки; усвідомленню системи пріоритетів життєвих цінностей; мірою відповідального ставлення особистості до життя; умінням будувати життя за власним життєвим проектом, відповідальністю за власну долю й вчинки.

Аналіз сучасних досліджень у галузі професійного відбору свідчить, що у практиці використовується комплекс методик діагностування професійної придатності, який поділяють на групи залежно від типової класифікації психологічних властивостей особистості, зокрема: методики діагностики

пізнавальних здібностей (оцінювання здібностей сприйняття, пам'яті, уваги, інтелекту, креативності), діагностика спеціальних здібностей (музичних, акторських, технічних, ділових якостей), діагностика особистісних особливостей, діагностика самосвідомості, діагностика мотиваційної сфери, діагностика міжособистісних відносин тощо. Під час визначення професійної придатності, для прогнозування можливості успішної реалізації професійної кар'єри використовують п'ять рівнів діагностичної роботи з учнями, зокрема: психофізіологічний (визначає сформованість компонентів, які є складовими фізіологічного та психофізіологічного розвитку особистості); індивідуально-психологічний (оцінює розвиток основних психологічних систем); особистісний (виявлення специфічних особливостей особистості, тобто відміну від інших); мікрогруповий (виявлення особливості взаємодії з іншими); соціальний (аналізування форм взаємодії особистості з широкими спеціальними групами та суспільства в цілому). За результатами діагностування моделюється можливий варіант реалізації професійної кар'єри, який ґрунтується на поєднанні основних базових моделей, а саме: трамплін, сходи, змія, роздоріжжі.

Оскільки, найважливішою детермінантою професійного шляху людини є її уявлення про свою особистість, то професійна кар'єра, в цьому трактуванні, є засобом вирішення питання реалізації концепції «Я-професіонал». Професійна ідентифікація, рівень розвитку професійної мотивації, готовність до професійної діяльності майбутніх фахівців є складовими формування образу «Я-професіонал» і успішності реалізації професійної кар'єри. Також, необхідним є оцінювання професійної обдарованості фахівця, аналізування рівня розвитку його інтелектуальних здібностей та наявності специфічних, професійно значущих для певного виду професійної діяльності здібностей. Визначення професійної спрямованості, що відбувається за результатами виявлення домінуючих професійних мотивів, врахування динаміки їх розвитку в процесі професійного становлення, вивчення потреб і нахилів особистості, діагностування

наявності професійних інтересів сприяє ефективності процесу формування готовності майбутніх фахівців до успішної реалізації професійної кар'єри.

Одержуючи в навчальному закладі професію, майбутній фахівець зазвичай сподівається на розвиток свого подальшого професійного життя, на успішність своєї професійної кар'єри. В уявленнях сучасної молоді спостерігається поєднання понять “кар'єра” і “успіх”. Кар'єра визначається ними виключно як успішна. Таке розуміння відбиває ставлення молоді до цього явища як до позитивного, цінного, очікуваного в своєму професійному майбутньому.

Позитивне ставлення до майбутньої професійної кар'єри виступає важливою основою спрямованості людини на реалізацію своїх можливостей в умовах професійної діяльності, утвердження в професійній сфері, досягнення високого рівня професіоналізму, а вибір кар'єри має смислоутворюючий характер.

Разом із цим, мобілізуючий потенціал, що міститься у позитивному ставленні до професійної кар'єри, не завжди забезпечує реальні кроки людини у втіленні кар'єрних планів. За даними досліджень, гальмування або, навіть, припинення реалізації кар'єрних планів у професії може бути пов'язано з декількома причинами. По-перше, позитивне ставлення до кар'єри взагалі не забезпечує такого ж ставлення до конкретної професії, за якою навчається майбутній фахівець. По-друге, уявлення про професійну кар'єру можуть мати дуже узагальнений характер, в яких не визначена мета, умови та засоби її досягнення. По-третє, кар'єрним очікуванням більш притаманна емоційна забарвленість оцінки, ніж раціональне усвідомлення сутності професійної кар'єри, її загального значення та особистісного сенсу.

Кар'єрні очікування майбутніх фахівців в залежності від свого змісту та характеристик виступають як фактор, що активізує та спрямовує особистість на реалізацію та розвиток професійного потенціалу, або стає фактором, що ускладнює подальшу професійну діяльність. У першому

випадку кар'єрні очікування можуть бути визначені як перспективні у професійному становленні фахівця, в другому – як неперспективні.

По закінченні професійного навчання перед людиною стоїть необхідність пошуку свого місця в соціально-економічному середовищі, фахівець змушений обирати собі місце роботи, тим самим визначати свій подальший професійний та особистісний розвиток, загальний напрямок професійної кар'єри. Момент визначення вектору професійного розвитку пов'язаний з кар'єрними очікуваннями фахівця. Саме характер кар'єрних очікувань фахівця відбиває наміри щодо місця застосування своєї професійної праці. Наприкінці навчання майбутній фахівець створює певний зразок подальшої професійної кар'єри на основі своїх уявлень, а також свого ставлення до неї, що втілюється в його кар'єрних очікуваннях.

Очікування у психології визначаються як прогностичне, достовірне ставлення до світу, до різноманітних об'єктів, їхньої динаміці. Феномен очікувань відзначається за емоційним забарвленням, очікування бувають позитивні, тобто досягається позитивно-емоційний, бажаний результат, та негативні, пов'язані з небажаним результатом. Кар'єрні очікування можна визначити як емоційно-оціночне ставлення особистості до професійної кар'єри, яке відбиває суб'єктивне уявлення про професійну кар'єру та характер суб'єкт-об'єктного взаємозв'язку, обумовлює регуляцію професійної поведінки, спонукає до усталення особистості у професійній діяльності. Кар'єрні очікування у процесі професійного становлення виступають показником, за яким можна виявити актуальний зв'язок майбутнього фахівця з професією, професійною кар'єрою, дослідити особливості особистісного та професійного становлення на певному етапі, та на цій основі прогнозувати перспективність подальшого просування фахівця в професійному середовищі.

Неконкретні уявлення людини щодо засобів досягнення мети про бажану роботу пов'язано з нерозумінням реальних професійних цінностей,

організаційних умов, механізмів посадового зростання, соціальних та адміністративних норм.

Професійне становлення майбутнього фахівця пов'язане і з деякими труднощами. Наприклад, на етапі професійного навчання майбутній фахівець набуває впевненості щодо припущень місця свого працевлаштування. Але, як свідчить практичний досвід, проблема полягає в тому, що випускники не прагнуть працювати за фахом, який отримали у навчальному закладі. Причина цього явища може бути визначена тим впливом інформації соціально-економічного характеру, яку отримали молоді люди під час навчання. Наприклад, під час проходження виробничої практики, яка з одного боку сприяє формуванню реалістичності уявлень майбутнього фахівця про конкретну професійну діяльність, з іншого боку виявляє для нього цілий ряд проблем реального виробництва, пов'язаних з нестійким фінансовим та юридичним положенням виробництва, низьким рівнем оплати праці. Крім того, статус працівника в сучасному українському суспільстві порівняно з попереднім етапом соціально-економічного розвитку значно змінився у бік зниження престижності. В таких умовах виникає відсутність справжнього інтересу до професії, що не сприяє виникненню професійної активності і орієнтації на успіх.

Загалом, поняття готовності майбутніх фахівців до успішної реалізації професійної кар'єри є складним утворенням, інтегральною характеристикою особистості, що визначається комплексним відображенням цілого ряду важливих особистісних рис і професійних якостей. Готовність майбутніх фахівців до успішної реалізації професійної кар'єри має такі складові: психологічну готовність, теоретичну готовність (інтелектуальний, когнітивний та інформаційний компоненти), практичну готовність, готовність до подальшого вдосконалення себе як фахівця.

Зокрема, психологічна готовність майбутніх фахівців – передбачає наявність системи спонукань, які зумовлюють активність особистості, стійке прагнення до досягнення успіху та прагнення уникнути невдачі; здатність

швидко і легко встановлювати контакт з іншими людьми, уміння співпрацювати і спілкуватися; здатність до об'єктивної самооцінки своїх дій і вчинків; спроможність здійснювати свідому організацію і регуляцію своєї діяльності та поведінки, уміння долати труднощі при досягненні мети.

Теоретична готовність пов'язана з наявністю в майбутніх фахівців пізнавальних здібностей, здатністю швидко і легко набувати нові знання і вміння, розвиненістю вміння долати несподівані перешкоди, знаходити вихід із нестандартних ситуацій; наявністю в них спеціальних знань; здатністю орієнтуватися в потоці інформації та вибирати серед неї найсуттєвішу тощо.

Практична готовність – це здатність майбутніх фахівців до професійної діяльності, уміння застосовувати знання про способи дій на практиці, сформованість професійних умінь і навичок; здатність до контролю за виконанням поставлених завдань, уміння вести облік, аналіз та готувати звіти; сумлінне ставлення до роботи, якісне виконання доручень або завдань відповідно до поставлених вимог, дисциплінованість, пунктуальність і відповідальність.

Готовність до реалізації професійної кар'єри характеризується готовністю особистості до самовдосконалення, наявністю продуктивного творчого мислення, здатністю пошуку нововведення при розв'язанні складних професійних завдань.

В сучасному суспільстві професійна кар'єра розуміється як послідовність професійних ролей, статусів та видів діяльності в житті людини, і визначається як надзвичайно бажане в професійному житті людини явище. Саме в професійній кар'єрі відбувається становлення фахівця як професіонала, що проявляється у розвитку особистості, оволодінні професійною діяльністю, реалізації особистості в професії та досягненні нею вершин професіоналізму. Кар'єра вважається одним з показників розвитку індивідуального професійного життя людини, тобто досягнення нею бажаного статусу й відповідного йому рівня і якості життя.

Успішно побудована кар'єра дозволяє людині домогтися визнання своєї неповторності, значимості для інших людей, для суспільства в цілому.

Також, на наш погляд, процес формування готовності майбутніх фахівців до успішної реалізації професійної кар'єри має включати процес усвідомлення перспективності, яка проявляється у розкритті мобілізуючої здатності кар'єрних очікувань. Усвідомлені кар'єрні очікування обумовлюють адекватність професійної підготовки фахівців сучасним соціально-економічним вимогам, спрямовують фахівця на професіоналізм завдяки визначенню особистісного сенсу, мети та засобів реалізації кар'єри, а також мотиву активності у реалізації професійної кар'єри, сприяють успішності їхнього подальшого професійного просування. Тому, під час професійної підготовки повинні бути створені відповідні умови, які сприяють розвитку усвідомленості майбутніми фахівцями своїх кар'єрних очікувань.

Таким чином, формування готовності майбутніх фахівців до реалізації професійної кар'єри має відбуватися у відповідних психолого-педагогічних умовах, які необхідно створити у професійних навчальних закладах, зокрема: обов'язковість вивчення спецкурсів, які включені у навчальні плани і містять вивчення сучасних наукових поглядів на теорію розвитку певної галузі з орієнтацією на цінності професії; забезпечення взаємозв'язку змістовно-процесуальної підготовки й внутрішньо-особистісного формування готовності особистості до професійної діяльності; розвиток таких особистісних якостей у майбутніх фахівців, які орієнтовані на творчих характер праці і прагнення до професійного самовдосконалення; формування в учнівської молоді потреб і інтересів у підготовці себе до професійної діяльності, усвідомлення суб'єктивної позиції майбутнього працівника; надання можливості участі у волонтерській діяльності, яка безпосередньо пов'язана з майбутньою професією.

Отже, зазначимо, що наукова розробка й практична реалізація процесу формування готовності майбутніх фахівців до успішної реалізації

професійної кар'єри має включати діагностування професійної придатності особистості, що уможливорює оцінювання здатності до опанування професії, професійної обдарованості, професійної спрямованості та рівень наявної професійної ідентифікації. Під час професійної підготовки необхідно створювати відповідні психолого-педагогічні умови, які забезпечать формування перспективних кар'єрних очікувань. Впроваджені заходи уможливають розвиток особистісних рис і професійних якостей майбутніх фахівців і забезпечать психологічну, теоретичну, практичну готовність до успішної реалізації професійної кар'єри та їх готовність до подальшого вдосконалення себе як фахівця.

Висвітлені аспекти не вичерпують усієї проблематики дослідження. Практичний досвід свідчить, що випускники професійних навчальних закладів мають низький рівень усвідомленості про сутність професійної кар'єри, та її складові. Подальшого вивчення потребують дослідження педагогічних засад організації процесу формування готовності майбутніх фахівців в сучасних економічних умовах, аналізування методик й моніторинг якості діагностування професійної придатності, що впливає на процес успішної реалізації професійної кар'єри.

Література

1. Бодалев А.А. Акмеология как учебная и научная дисциплина [Текст]/ А.А. Бодалев. - М.: Изд. РАУ, 1993. – 110 с.
2. Гуревич К. М. Психологическая диагностика детей и подростков / К.М. Гуревич. – М.: ИНФРА, 2005. – 336 с.
3. Зеер, Э.Ф. Психология профессионального развития: Учебное пособие для вузов / Э.Ф. Зеер – М.: Academia, 2007. – 238 с.
4. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. – М.: Академия, 2004. – 304 с.

5. Корольчук М. С. Теорія і практика професійного психологічного відбору: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 536 с.
6. Максимчук Н. П. Основи психолого-педагогічної діагностики: навч. посіб. / Н.П. Максимчук. – Кам'янець-Поділ., 2002. – 51 с.
7. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова – М.: Педагогика, 1996. – 256 с.
8. Тарасова С. М. Формування у майбутніх менеджерів фінансово-економічного профілю готовності до управлінської діяльності: дис.... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Тарасова Світлана Михайлівна. – Кіровоград, 2006. – 232 с.